

عنوان فرآیند:

ارزشیابی کارآموزی درمانگاه زنان دانشجویان کارشناسی مامایی به دو شیوه دفترچه ثبت مهارت های عملکردی و چک لیست

صاحبان فرآیند و همکاران:

نسرین فاضل – کارشناس ارشد مامایی عضو هیئت علمی دانشکده علوم پزشکی سبزوار

محل اجرای فرآیند:

بیمارستان مبینی – درمانگاه زنان

نام دانشگاه:

دانشگاه علوم پزشکی سبزوار

گروه فرآیندی:

دانشجویان کارشناسی مامایی

تاریخ اجراء (مدت اجرای فرآیند):

نیم سال اول ۸۸-۸۹

مقدمه (هدف و اهداف اختصاصی):

ارزشیابی یکی از جنبه های مهم در فرایند فعالیتهای آموزشی است و این امکان را فراهم می سازد تا بر اساس نتایج آن، نقاط قوت و ضعف را مشخص نموده، با تقویت جنبه های مثبت و رفع نارسای آنها، در ایجاد تحول و اصلاح نظام آموزشی گام های مناسبی برداشته شود. ارزشیابی دانشجویان نیز به عنوان یکی از مهمترین ارکان تدریس و آموزش دانشگاهی قلمداد می گردد. ارزشیابی مؤثر نه تنها در غربالگری دانشجویان نقش بسزایی دارد، بلکه باعث افزایش انگیزه در دانشجویان شده و نیز مدرس را در ارزیابی فعالیتهای خود کمک می کند (1). منظور از ارزشیابی در آموزش پزشکی، قضاوت در باره وضعیت آموزش، پژوهش و ارائه خدمات بهداشتی-درمانی و تخصصی عرضه شده در بیمارستانهای آموزشی و مقایسه با استانداردها است. در نظام آموزش پزشکی، از ارزشیابی آموزشی می توان برای انتخاب دانشجویان، هیأت علمی و تدوین و تجدید نظر. برنامه درسی استفاده کرد. (2) بیش از 50 درصد دوره های آموزشی پرستاری و مامایی صرف فعالیت های آموزشی بالینی و درمانگاهی می شود (3). تحقیقات نشان می دهد روند ارزشیابی دانشجویان در بخش بالینی اغلب توأم با نارضایتی است، در مطالعه ای این رقم 77 درصد و در مطالعه ای دیگر این میزان 51 درصد گزارش شده است. (4,5) به نظر می رسد که نحوه

ارزشیابی اساتید از دانشجویان نیز همانند نحوه تدریس آنها، با یکدیگر تفاوت داشته باشد بنابراین، به نظر می‌رسد که هرچه رو شهای ارزشیابی در بین اعضای مختلف هیأت علمی در دانشگاه و دانشگاه‌های مختلف به یکدیگر نزدیکتر باشد، دانشجویان در زمان مواجهه با آزمون‌های از این گونه، کمتر با مشکل روبرو خواهند شد. در این راستا، لازم است که روش‌های ارزشیابی دانشجویان توسط اساتید در دانشگاه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته تا سیاست‌گذاران آموزشی در جهت یکسان‌سازی این روشها در دانشگاه‌های مختلف حرکت نمایند. (۶) روش‌های ارزشیابی مهارت‌های بالینی شامل موارد متعددی است. رایج‌ترین آنها عبارتند از: گزارش کتبی عملکرد توسط دانشجو، گزارش مجموعه کارها (Portfolio)، دفترچه ثبت مهارت‌های عملکردی (Log book) و روش‌های سنجش مشاهده‌ای، مقیاس درجه بندی و وقایع نگاری است. روش چک لیست عینی مشاهده نحوه انجام از عینیت کمتری برای ارزشیابی دانشجویان برخوردار است و ممکن است باعث نارضایتی دانشجویان از نمرات ارزش‌یابی و در نهایت، عدم کسب مهارت‌های اساسی شود.

در دفترچه ثبت مهارت‌های عملکردی، مهارت‌ها و توانایی‌هایی که دانشجو باید کسب کند در یک دفترچه نوشته می‌شود و در اختیار دانشجو قرار می‌گیرد که او پس از انجام هر یک از وظایف، با ذکر تاریخ و نحوه مشارکت خویش، اطلاعات را ثبت می‌کند و مربی در قسمتی از دفترچه انجام و نحوه مشارکت دانشجو را با امضا تأیید یا تعدیل می‌کند. (۷) در دفترچه ثبت مهارت‌های عملکردی، کلیه مهارت‌هایی که در طول واحد بالینی از دانشجو انتظار می‌رود، لیست شده است. دانشجو باید خود را روزانه ارزشیابی کند و در پایان همان روز با مربی نتیجه را به بحث گذارد. بدین ترتیب، با ثبت وقایع، از فراموشکاری اجتناب و از اعمال نظر مربی و سوء تعبیر دانشجو جلوگیری می‌گردد. از طرفی، چون فعالیت‌ها در طول ترم مرتباً تکرار می‌شود، امکان گزارش پیشرفت مهارت نیز وجود دارد و از سوی دیگر، امکان شناسایی مواردی که بر اساس عرف در چک لیست‌ها ذکر می‌شود و جز و مهارت‌هایی است که باید کسب شوند، ولی امکان وقوع آنها اندک است یا وجود ندارد، فراهم می‌گردد تا برای تعیین موارد کاستی یا اهدافی که قابلیت اجرایی در محیط آموزشی ندارند، استفاده گردند. مطالعه‌ای که در مورد استفاده از Log book برای تعیین مشارکت دانشجویان و اساتید در روند ارزشیابی یادگیری‌ها انجام شد، نشان داد که Log book از سه طریق مؤثر است: اول، به عنوان یک واسطه در ارزشیابی گروه‌های کوچک مفید است، دوم، به دلیل تشویق و راهنمایی فوری، سبب تعامل جدی بین اساتید و دانشجویان می‌شود و بالاخره، فضای مناسبی برای بازخورد در ارزشیابی فعالیت‌های دانشجویان توسط مربیان فراهم می‌کند. (۸) در تحقیقی در استرالیا، تأثیر Log book بر روی شکل‌های دقیق توجه، مثل تعمق و تفکر و یادگیری مؤثر در حرفه پرستاری بررسی شده و از این وسیله به عنوان ابزاری برای رسیدن به اهداف عالی پرستاری و مامایی یاد کرده‌اند. (۹) ارزشیابی اهداف متعددی را دنبال می‌کند که می‌توان از آن جمله به رتبه بندی دانشجویان، پی بردن به مشکلات آموزشی آنان، ارزشیابی روش‌های آموزشی به کار گرفته شده و میزان موفقیت در دروس یا دوره مربوطه اشاره نمود. باید توجه کرد که سنجش بخشی جدا نشدنی از آموزش است. عملکرد فرد باید در راستای اهداف آموزشی ارزشیابی شود، روش‌های ارزشیابی باید با اهداف آموزشی هماهنگ باشد، ارزشیابی باید پدیدهای مستمر بوده و با بازخورد به دانشجو همراه باشد. (۶) با توجه به معایب چک لیست و مطالعات فوق در زمینه مفید بودن دفترچه ثبت مهارت‌های عملکردی و برای بهبود وضعیت ارزشیابی دانشجویان، این مطالعه با هدف مقایسه نمرات عملکرد و رضایت دانشجویان در روش‌های ارزشیابی با چک لیست و استفاده از دفترچه ثبت مهارت‌های عملکردی در کارورزی درمانگاه زنان دانشجویان مامایی دانشکده پرستاری- مامایی سبزوار انجام گرفت.

روش اجراء (حداکثر در ۳ صفحه A4):

در یک مطالعه پیش‌تجربی با طراحی یک گروه بعد از مداخله، کلیه دانشجویان ترم ششم کارشناسی مامایی دانشکده پرستاری و مامایی سبزوار در سال ۱۳۸۷ به تعداد ۲۵ نفر انتخاب شدند. دفترچه ثبت مهارت‌های عملکردی (Log book) در ۵ بخش و در ۵ صفحه بر اساس اهداف آموزشی و سرفصل‌های بالینی بیماریهای زنان دوره کارشناسی مصوب شورای عالی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تدوین شد. برای تدوین آن از Log book دستیاران تخصص زنان و نیز چک لیست موجود در گروه مامایی الهام گرفته شد و در آن فعالیت‌هایی که در طول ترم از دانشجویان انتظار می‌رفت، متناسب با اهداف و امکانات بیمارستان محل کارورزی لیست شد. دانشجویان در صورت وجود بیمار در درمانگاه مستقر و در غیر این صورت، در سالن انتظار بیماران مشغول فعالیت می‌شدند. بر این اساس، فعالیت‌های مانند فرآیند شرح حال و

معاینات فیزیکی، مانورهای لئوپلد، معاینات واژینال، گوش کردن به صدای قلب جنین و آموزش پس از معاینه یا آموزش طریقه مصرف داروی تجویزی و گزارش شرح حال گرفته شده به پزشک متخصص زنان، با توجه به نمونه های روز یا جلسه گذشته در برنامه **Log book** قرار داده شد. با توجه به موضوعات هر بخش و نیز اولویت این واحد به کسب مهارت در زمینه معاینه زنان، هر قسمت از **Log book** دارای نمره خاصی بود که در مجموع نمره **Log book**، ۲۰ نمره شد. پیش نویس دفترچه پیشنهادی به کلیه اعضای هیات علمی گروه داده شد تا نظرات خود را در مورد آن اعلام نمایند، پس از اینکه کلیه اساتید دانشکده اعتبار علمی آن را از لحاظ صوری و محتوایی مورد تأیید قرار دادند، نحوه تکمیل و نمره دهی آن به اساتید آموزش و در شروع کارورزی به دانشجویان نیز توضیح داده شد. طی دو جلسه اول کارورزی، نحوه علامت گذاری دفترچه به کلیه مربیان آموزش داده شد و همسانی عملکرد آنان تحت نظارت قرار گرفت. در نهایت، قرار شد هر دانشجو پس از انجام هر مهارتی با ذکر تاریخ و نحوه مشارکت، به خود نمره **A, B, C, D** بدهد. (قویترین حالت **A** و ضعیف ترین حالت **D**) در پایان کارورزی هر روز، دفترچه ثبت مهارت های عملکردی توسط مربی در حضور دانشجو ارزیابی شده و در صورت صحت توسط مربی تأیید می گردید و در صورت داشتن اشکالی که نیاز به مداخله برای مربی بود، نمره تنزل یا ترقی داده می شد و به عبارتی، تعدیل می گردید. در صورت لزوم، راهنمایی هایی نیز ارائه می شد کلیه **Log book** ها در پایان روز از دانشجویان تحویل و روز بعد مجدداً در اختیار دانشجو با همان مربی یا مربی دیگر قرار داده می شد. در پایان ترم، کلیه **Log book** جمع آوری شد. نمره نهایی دانشجویان پس از جمع آوری کلیه **Log book** ها توسط محقق نیز استخراج گردید. بطور همزمان مربیان با توجه به روش سابق، بر اساس چک لیست، نمره ای به دانشجویان دادند. بنابراین، دانشجویان با دو روش چک لیست و دفترچه مهارت های عملکردی بطور همزمان مورد ارزشیابی قرار گرفتند. از دانشجویان درخواست شد که نظرات خود را در مورد روند ارزشیابی **Log book** و با روند چک لیست در یک پرسش به صورت مقیاس چهار نقطه ای، کاملاً راضی، نسبتاً راضی، کمی راضی و ناراضی گزارش دهند و پیشنهادات و نظرات اصلاحی خود را قبل از رؤیت نمره اعلام نمایند. به علاوه، پس از اعلام نمره نیز از آنان درخواست شد که رضایت و نظرات خود را در مورد روند ارزشیابی گزارش دهند. برای بررسی نتایج، از آمار توصیفی و برنامه **SPSS** استفاده و فراوانی و میانگین و انحراف معیار پاسخ ها ارائه شد و برای مقایسه ها از آزمون مجذور کای **t** استفاده گردید.

نتایج: پیامدهای اجرای فرآیند:

میانگین و انحراف معیار نمرات کسب شده در روش **Log book** $14/55 \pm 0/67$ و در روش چک لیست $15/98 \pm 0/32$ بود که آزمون آماری **t** اختلاف معنی داری را نشان داد. $P=0/05$ از نظر روند ارزشیابی 97 درصد دانشجویان در ابتدا از روند ارزشیابی جدید راضی بودند، ولی در مورد رضایت از نمره کسب شده، پس از رؤیت نمرات، این آمار به 82 درصد رسید. رضایت دانشجویان از دو شیوه ارزشیابی گرفته شد. که در روش **Log book** رضایت بیشتر بود. آزمون آماری مجذور کای نیز تفاوت معنی داری نشان داد. $P=0/05$. ($X^2=2/16$)

بحث:

پژوهش حاضر نشان داد که دانشجویان از روش ارزشیابی با دفترچه ثبت مهارت های عملکردی رضایت بیشتری داشتند که با مطالعات دیگر مطابقت دارد. (3) به نظر می رسد که یا دیدگاه دانشجویان و اساتید باید راجع به ملاک های ارزشیابی تغییر نماید و یا اینکه به احتمال زیاد، مقررات آموزشی موجود به گونه ای اساتید را به اهمیت دادن بیشتر به آزمون پایان ترم وادار سازد که در صورت لزوم، تجدید نظر در این مقررات با توجه به روشهای نوین ارزشیابی امری ضروری به نظر می رسد. این مسأله در مورد نگرش اساتید به مواردی نظیر فعالیت های فوق برنامه و رعایت مسائل اخلاقی توسط دانشجو، به عنوان فاکتورهای مهم دخیل در ارزشیابی نیز صدق می کند. البته تمام مربیان عضو هیئت علمی نبودند به کمبود نیروی هیئت علمی ناگزیر به استفاده از نیروی کارشناس و غیر هیئت علمی شدیم. که این از محدودیتهای پژوهش بود.

در مطالعه ای، در بررسی اعتماد روش **Log book** برای ارزیابی دانشجویان پزشکی، بین ثبت اطلاعات تشخیصی که اساتید ارائه می دادند و آنچه که دانشجویان ثبت می کردند همخوانی وجود نداشت و متوسط حساسیت این روش در حدود 36 تا 51

درصد بوده است. (۱۰) در کشور ما، متأسفانه، هنوز مطالعه جدی در زمینه صورت نگرفته و اصولاً Log book فقط برای دستیاران برخی رشته های پزشکی و برای ارزیابی کمی مهارت هایی که قرار است کسب شود، تهیه شده است. به هر جهت، با توجه به کاست یهایی که این روش دارد، می توان با اصلاحاتی، این روش ارزشیابی را برای کسب اطمینان از یادگیری عملی دانشجویان بکار برد. به هر حال، انجام مطالعات وسیع تر در سایر دانشکده های کشورمان و با نمونه بیشتر می تواند امکان بکارگیری، سود و زیان و مشکلات آن را مشخص نماید.

سطح اثر گذاری (بخش، دانشکده، دانشگاه، کشوری، بین المللی):

دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی سبزوار ولی می تواند در سطح کشور اجرا شود.

نتیجه گیری شامل چالش ها و مشکلات اجرایی فرآیند:

استفاده از دفترچه ثبت مهارت های عملکردی برای ارزشیابی کارورزی زایمان دانشجویان مامایی با رضایت بیشتر دانشجویان همراه و ارزشیابی عین یتری را فراهم می سازد. پیشنهاد میگردد حداقل آن را همراه با روش ارزشیابی چک لیست بکار برند، به هر حال، بکارگیری آن در سطح وسیع نیازمند اصلاحات و انجام مطالعات در سایر مراکز آموزشی است.